

Una escola simbòlica i monumental

Peu foto: Lorem ipsum
dolor sit amet, consectetur
adipisci elit.

Una escola simbòlica i monumental

Espai per autoria, edició, logos, etc...?

**ATENEU
MEMÒRIA
POPULAR**

Dignificar l'escola pública per fer ciutat

«La futura Escola pública, aquella Escola pública que serà engendrada per un collectiu ideal ciutadà i que actuarà conjuntament amb un pla pedagògic adequat per a influir entre aquests elements rendirà bons beneficis si té per finalitat la prompta transformació d'aquests elements, en ciutadans barcelonins».

Ajuntament de Barcelona. Pla de distribució d'edificis escolars, 1917

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Amb el resultat electoral de 1901, arribaren a l'Ajuntament de Barcelona noves forces polítiques, republicans i catalanistes, amb la voluntat d'implicar-se en projectes de canvi per tal de modernitzar la ciutat.

Els catalanistes, integrats dins un nou partit, la Lliga Regionalista, per tal de donar a Barcelona l'aire de capitalitat, abordaren grans reformes urbanes: el Pla d'Enllaços, que complementava i expandia el Pla Cerdà, i la Reforma Interior, que esventrà el barri vell i feu de la Via Laietana una avinguda moderna i aparador de puixança econòmica, amb les seues d'importants companyies comercials i bancàries i entitats socials.

Els republicans, els anys que disposaren de majoria al consistori, prestaren atenció a les necessitats dels infants de les classes populars, amb la creació de serveis com les colònies escolars i l'escola del Bosc de Montjuïc, amb activitats a l'aire lliure que propiciaren l'experimentació de moderns mètodes pedagògics. No obstant la proposta de 1908 d'invertir un pressupost extraordinari per crear quatre escoles experimentals entorn els principis de la catalanització, la coeducació i la neutralitat religiosa quedà frustrada per les diferències ideològiques.

El 1916, amb majories regionalistes a l'Ajuntament, la creació de la Comissió de Cultura, amb el consens

de l'oposició, permeté el disseny d'un ampli pla per dotar la ciutat d'escoles públiques que acabessin amb la crònica insuficiència de places i la deixadesa en que es trobaven. Des de l'Assessoria Tècnica, sota les directrius de Manuel Ainaud, es començà per planificar la distribució de les futures escoles a construir en solars disponibles, complementada per un pla de jardins d'infants.

Les noves escoles, seguint les recomanacions de la pedagogia moderna i de l'higienisme, havien de ser graduades (classes diferenciades

per edats) i amb espais per a activitats complementàries (biblioteca, laboratori, gimnàs, aules de dibuix i música, sala d'actes, etc.), amb aules ben il·luminades i ventilades. L'arquitecte Josep Goday va saber interpretar aquesta voluntat de dignificar l'escola pública amb la concepció d'uns edificis monumentals que complien amb les exigències de funcionalitat, amb un llenguatge esdevingut símbol de l'esperit noucentista, ple de referències al passat arquitectònic i a la tradició decorativa catalana.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Els inicis del grup escolar Baixeras

«(És) convenient per contribuir a la formació moral dels alumnes que l'edifici més senzill tingués tota mena d'ornaments i tota la gràcia que precisa, perquè en si sol formés l'ànima dels futurs ciutadans barcelonins dins un ambient de bon gust i de joia...»

Josep Goday, 1917

La ubicació a la Via Laietana del primer edifici d'aquest ambicions pla respongué a la voluntat municipal d'aprofitar i divulgar la deïxa econòmica per a la construcció d'una escola pública que havia fet a l'Ajuntament Àngel Baixeras, arquitecte del Pla de Reforma Interior. El grup escolar se situà en un solar resultant de l'obertura de la nova avinguda, lloc cèntric i transitat, al costat d'altres edificis singulars i representatius. La dimensió i forma del terreny van condicionar l'edifici de quatre plantes, amb aules distribuïdes entorn un *hall* que permetia organitzar activitats conjuntes, així com dutxes i tallers de manualitats al semisoterrani i un espai d'esbarjo al terrat. L'escola embellí els seus

espais arquitectònics amb còpies d'escultures i pintures clàssiques, mobiliari funcional inspirat en la tradició catalana i amb una dotació d'instruments de laboratori adients per a la pràctica d'un aprenentatge experimental.

En vigílies de la seva inauguració, l'Ajuntament negocià amb el Ministerio de Educación Pública la creació d'un Patronat Escolar que li permetés seleccionar, mitjançant concurs, els mestres nacionals més adients per dur a terme la renovació educativa desitjada. La seva concessió feu possible que Fèlix Martí Alpera, professor a la Normal de Barcelona des de 1920, en fos nomenat director, en reconeixement al seu bagatge pedagògic adquirit

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipisci elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipisci elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipisci elit.

amb la pràctica a l'Escola Graduada de Cartagena i amb la formació en estades a l'estranger.

L'empremta de Fèlix Martí Alpera es deixà sentir amb la substitució dels crucifixos de les aules per imatges artístiques i amb la valoració de l'educació cívica per damunt de la pràctica devota, mentre es potenciava l'ús de modernes eines didàctiques: el mètode Montessori al parvulari, el mètode de projectes i treball cooperatiu als diferents graus

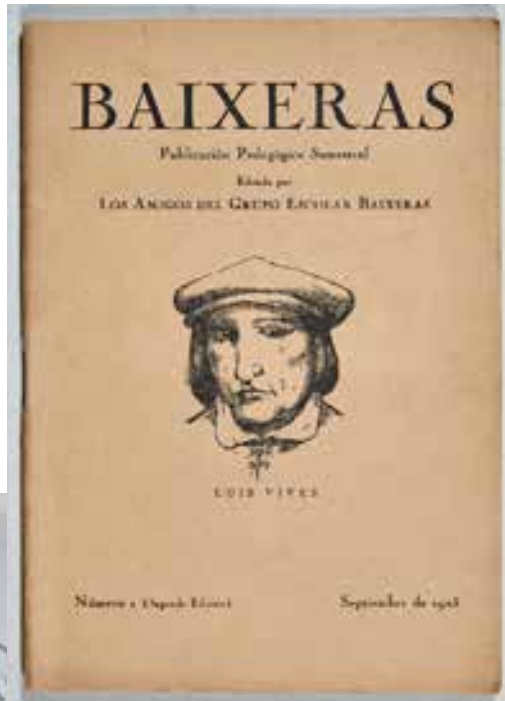
i el mètode Dalcroze a les activitats musicals. Els alumnes, que gaudien de llibretes i material escolar gratuït subministrat pel Patronat, deixaren constància de les activitats als diaris de classe, i la revista Baixeras divulgà en els àmbits pedagògics les experiències educatives dutes a terme.

El funcionament del nou grup escolar, destinat sols a nens, significà un canvi important per a les necessitats educatives del barri i fou una fita en el procés per augmentar

l'atenció i la demanda de famílies barcelonines envers la nova escola pública. A les seves aules convivien fills de mestres i llicenciats amb els d'obrers, menestrals, militars, botiguers, representants de comerç, etc. Les sortides, colònies i activitats culturals fora de l'aula reberen el suport econòmic de l'Associació d'Amics del GE Baixeras, i els alumnes s'organitzaren en la Infantil Baixeras, amb responsabilitats en el funcionament de la biblioteca.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

La nova escola republicana

«La sola visió dels grups escolars ha fet variar la posició dels barcelonins entorn l'eficàcia de l'Escola Pública puix que conscientment o inconscientment han apreciat com aquest esforç de l'Ajuntament de Barcelona per donar uns bells edificis, uns fogars esplèndids a les escoles de la ciutat, no podia romandre sense un abrandament espiritual».

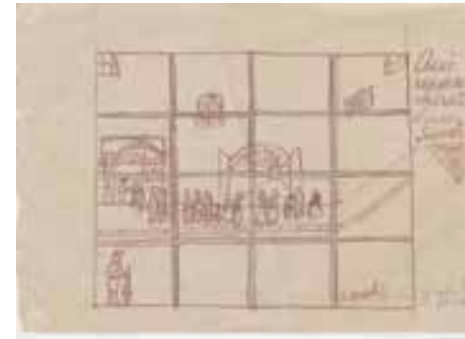
Artur Martorell, Butlletí dels mestres, 1931

La suspensió del Patronat Escolar durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) no impedí el desenvolupament de les activitats escolars, però l'ampliació del seu règim als onze nous grups escolars inaugurats poc abans de la proclamació de la República, que engrandí el projecte escolar municipal, significà canvis al GE Baixeras, en ser designats part dels mestres inicials i el propi Martí Alpera com a directors dels nous grups.

La nova legislació republicana, des de la consideració de la necessitat d'una bona escola pública com a fonament de la ciutadania, establí nous principis educatius, i a la neutralitat religiosa i l'educació cívica que ja havien caracteritzat l'escola

s'afegiren la catalanització i la coeducació. L'aplicació de les teories de Freinet introduí la impremta per a la confecció de la revista escolar, i es fomentà l'ús de mitjans audiovisuals (diapositives i cinema). Tanmateix, el nou director Marià Reixach, tot i reconèixer la inexistència de problemes respecte al bilingüisme, es dolia de la manca de llibres per facilitar la formació laica i catalana. A partir de 1935, i en funció de les directrius republicanes respecte a la igualtat de gènere a les aules, s'incorporaren nenes a l'escola i mestresses al claustre.

La manca de pati de joc i el soroll del carrer eren problemes existents des de l'inici del funcionament i de difícil solució. En canvi, l'absència

d'espais per a actes i projeccions es va resoldre amb el projecte d'aixecament d'un nou pis, les obres del qual varen iniciar-se l'any 1935. Durant les obres, l'esbarjo i les classes de gimnàstica es desplaçaren a un solar situat davant de l'edifici.

La guerra va tenir un fort impacte en la vida escolar. Per la seva proximitat al port, el grup escolar Baixeras va veure's amenaçat pels efectes dels bombardejos, durant els quals els mestres protegien els alumnes fent-los baixar al semisoterrani.

Nens i nenes coneixien la realitat de la guerra pels familiars al front i les dificultats en l'alimentació, però els mestres procuraren mantenir el respecte a la neutralitat i defugiren tot tipus d'adoctrinament. Els perills que planaven sobre la ciutat feren que algunes famílies optessin per endur-se els fills a pobles, motiu pel qual l'Ajuntament va traslladar les classes al cine Novedades del carrer de Casp, on també es donava esmorzar als alumnes.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Sota el franquisme: repressió i autoritarisme a la primera postguerra

«El gran pecado de la escuela del Patronato con su joven personal apto, su material abundante, sus instalaciones completas y su tono eficiente de trabajo, no está, como las publicaciones, en lo que hizo CONTRA España, sino en lo que debió hacer y no hizo en FAVOR. Este es su gran pecado y esto constituye su máxima responsabilidad.»

Alfonso Iniesta, Garra marxista en la infancia, 1939

«En las escuelas nacionales sólo deben aceptarse los niños hijos de padres pobres que no pueden pagar su colegio a sus hijos. Los hijos de los padres que puedan pagarles los estudios que vayan a los colegios de pago.»

Romualdo de Toledo, 1943

La derrota republicana i la desaparició del Patronat Escolar convertiren el Baixeras en una escola nacional més, amb un director afecte al règim, nomenat a dit per a la secció de nens el mateix 1939, i amb tots els mestres immersos en els processos de depuració. La majoria en sortiren sense sanció per la força dels avals presentats; en canvi, Marià Reixach fou obligat a marxar de Catalunya durant cinc anys i no retornà a Barcelona fins el 1955. Ramon Casares, a qui l'esperava una sanció semblant, optà per abandonar la professió i es dedicà a classes particulars i a fer de representant de comerç. Sols una de les mestres fou expulsada definitivament del cos.

La represa de les classes es va fer en condicions deficientes (vidres trencats, coberta al descobert per les obres interrompudes des de 1938), que foren denunciades per Carme Simó, directora en funcions de la secció de nenes. Les aules foren de nou segregades per sexes, amb les nenes als pisos baixos i els nens als superiors. El català va desaparèixer de les aules, el material escolar deixà de ser gratuït i la Falange expurgà de la biblioteca els llibres en català i els sospitosos de ser contraris al Règim. L'educació cívica va ser substituïda per l'adoctrinament nacionalcatòlic, amb la imposició per part del nou director de la celebració de festes religioses, la hissada de bandera

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipisci elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipisci elit.

amb cants patriòtics i la construcció d'una capella.

L'any 1942 arribà a la secció de nens un nou director, Jaume Ministrall Macià, format en els anys republicans en medis catòlics i catalanistes, el qual hagué d'adaptar-se als requisits dels vencedors, amb l'aplicació de les consignes autoritàries, tot i que va tolerar l'ús del català en l'àmbit col·loquial entre companys i amb els alumnes. Durant la seva direcció hagué d'afrontar l'excés de matrícules, que obligava a impartir classes a vestíbuls i halls i a la desaparició de l'espai per esbarjo i esport a causa de l'edificació del solar de davant de l'escola, a la qual es resistí. Mentrestant, la nova direcció de la secció de nenes, en mans d'Elisa Pons, accentuà la

imposició de la religiositat en la vida escolar quotidiana.

Tot i els canvis substancials aparellats al nou règim, l'escola mantingué la demanda de places, atès que mantenia el seu prestigi acadèmic gràcies a la tasca dels mestres. Hi assistien nens i nenes dels 4 als 12 anys, edat en què la majoria anava a treballar, mentre que era reduït el nombre dels que marxaven als 10 anys a estudiar batxillerat. La majoria dels alumnes eren nascuts a la ciutat, fills de famílies assentades al barri o arribades en les migracions de les primeres dècades de segle, uns i altres d'extracció social obrera, menestral i de la petita burgesia urbana. Més de la meitat parlaven habitualment a casa en català.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

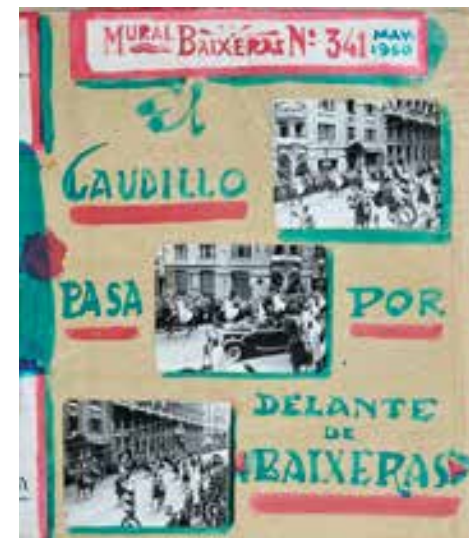

Del nacionalcatolicisme a la renovació

«Por encima de todo es preciso salvar a los niños, porque si en este hundimiento general que es la vida presente también naufragan ellos, es imposible que pensemos nunca en un futuro mejor».

Revista Baixeras, 1946

A les aules presidides pel crucifix, flanquejat per les fotos de Franco i José Antonio, afectades sovint pels talls d'electricitat de les restriccions, s'imposava un sentit autoritari de l'ordre, emanat de les consignes diàries de la Falange, que obligaven a sotmetre els ensenyaments a les commemoracions del calendari litúrgic i patriòtic. Sota la tutela dels mestres, nens i nenes anaven a missa, resaven rosaris, feien la comunió i participaven en actes massius de caire patriòtic (arribades de Franco a la ciutat) o religiosos (congressos eucarístics) i en exhibicions de danses de la Sección Femenina o de gimnàstica. La diferenciació sexista imposava als nens atenció vers el dibuix i la formació física,

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

mentre les nenes feien manualitats, labors, planxa i cuina. Aquesta realitat no feu defallir a la majoria de pares que volien millorar la preparació dels seus fills i acceptaven pagar les permanències als mestres, que els permetien quedar-se una hora més a les aules. Des dels anys 50, l'escola tingué un grau d'iniciació professional a les tardes i classes complementàries que ajudaren els alumnes, fins als 14 anys, a la posterior inserció laboral, les noies sobretot en tasques administratives, mentre que els nois es decantaven per anar després a l'Escola Industrial.

Malgrat les imposicions ideològiques, l'escola seguí oferint una bona base de cultura general i mantingué la tradició de fer conèixer la ciutat, amb visites als entorns de Ciutat Vella, la Ciutadella, el Tibidabo, Pedralbes, el port, diferents museus i exposicions o la Fira de Mostres, al mateix temps que se seguien les iniciatives de l'Ajuntament per assistir a

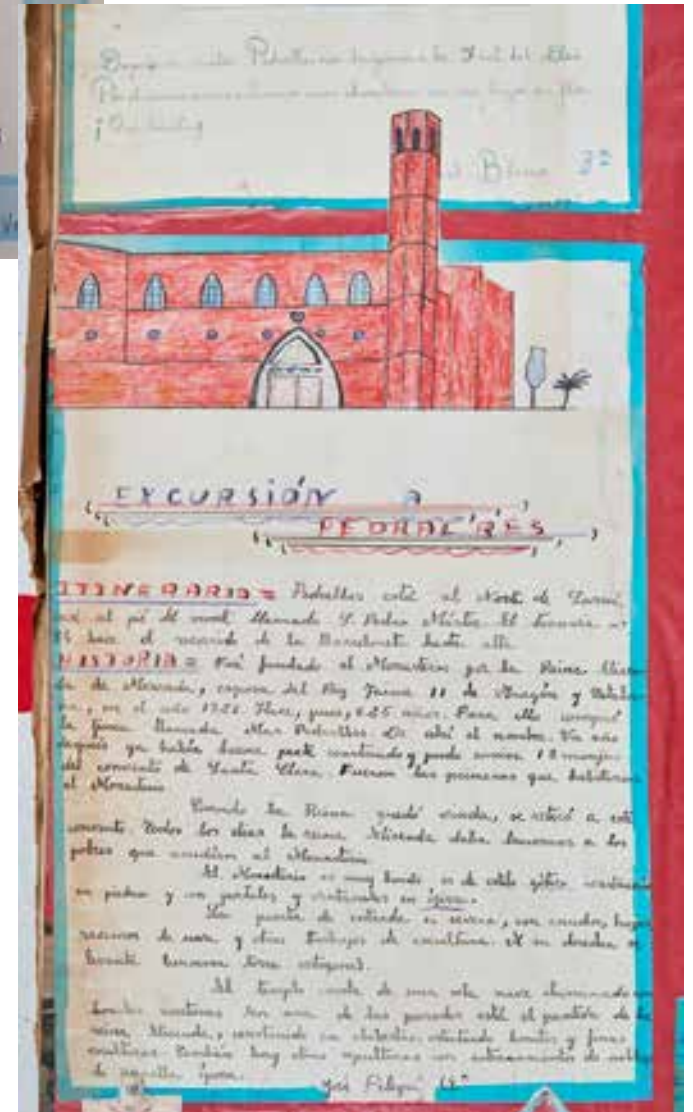
concerts i concursos radiofònics. Tot plegat era fruit del pòsit que havien deixat els mestres actius durant la República, però que amb el pas del temps arribaven a la jubilació.

La fi de l'autarquia i les noves necessitats d'ordre econòmic plantejades en els Plans de Desenvolupament determinaren alguns canvis en les disposicions legals i en les rutines escolars, com fou l'establiment des de 1959 del Certificat d'estudis primaris, assolit amb exàmens per comprovar el rendiment acadèmic dels alumnes. L'aparició de la revista infantil Cavall Fort, a la qual l'escola es va subscriure des de 1964, era un símptoma més de la revifalla del catalanisme cultural, ambient que va empènyer Jaume Ministral a abandonar la professió per dedicar-se a l'escriptura de guions per a la ràdio i la televisió en català a meitat dels anys 60. Des d'aleshores, el Baixeras funcionà amb una direcció única i un claustre unificat.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Del tardofranquisme a la democràcia

«El sistema educativo nacional asume actualmente tareas y responsabilidades de una magnitud sin precedentes. Ahora debe proporcionar oportunidades educativas a la totalidad de la población para dar así plena efectividad al derecho de toda persona humana a la educación y ha de atender a la preparación especializada del gran número y diversidad de profesionales que requiere la sociedad moderna».

Ley General de Educación, 1970

«El restabliment del català en el lloc que li correspon com a llengua pròpia de Catalunya és un dret i un deure irrenunciables del poble català, que han de ser respectats i protegits. I en aquest sentit cal estendre el seu coneixement, en el si de la societat catalana, a tots els seus ciutadans, qualsevol que sigui la llengua en què parlin habitualment, dins d'una concepció global en què tots els ciutadans acceptin l'ús d'una llengua i l'altre, les arribin a conèixer i assumeixin la recuperació de la llengua catalana com un dels factors fonamentals de la reconstrucció de Catalunya».

Llei de Normalització Lingüística 1983

La Ley General de Educación de 1970 fou una fita transcendental en el món educatiu, a redós de la modernització econòmica impulsada pels governs tecnòcrates. A més de canvis en els mètodes i continguts, establí l'obligatorietat de l'ensenyament bàsic fins als 14 anys, que permetia l'accés al títol de Graduat escolar. L'Educació General Bàsica (EGB) possibilità per primera vegada des de 1939 la coeducació a les aules i

l'ensenyament de les “*lenguas regionales*”, a l'ensems que es potenciava la participació dels pares.

Al Baixeras, des del curs 1972-73, els grups de setè i vuitè d'EGB foren mixtos, novetat que s'aplicà als altres nivells progressivament, i s'adaptà l'edifici als nous requeriments (més aules, lavabos, biblioteca i laboratori). Aquests canvis reduïren encara més els amplis espais de circulació. El grup Baixeras també funcionà

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

com a escola de pràctiques dels alumnes de l'Escola de Formació de professorat d'EGB de la Universitat de Barcelona.

Els grans canvis polítics a partir de la mort del dictador modificaren el marc institucional de l'ensenyament públic a Catalunya amb els traspassos dels serveis educatius a la Generalitat des de 1981 i la promulgació de la Llei de Normalització Lingüística el 1983. I a l'escola Baixeras, com a altres centres públics, es van viure dificultats pels retards en els nomenaments de professorat a l'inici de curs i per la manca de mestres formats per a l'ensenyament del català. També es posà fi als pagaments de les permanències, al mateix temps que els pares seguiren contribuint a la realització d'activitats extraescolars, a l'organització del menjador i a la celebració de festes com el carnestoltes.

La LOGSE, promulgada el 1990, convertí l'escola en un Centre d'Educació Infantil i Primària (CEIP) i la seva aplicació feu que els alumnes marxessin del centre als 12 anys per cursar l'ESO als instituts, canvi que

es va viure enmig d'un intens procés de transformació del barri amb la població autòctona progressivament envellida, els estralls de la droga entre nuclis marginals i les conseqüències de la globalització, que va fer que entre 1991 i 2007 la proporció d'estrangers a Ciutat Vella passés d'un 3,8 % a un 43 %.

Una nova realitat que plantejà importants reptes a l'escola del segle XXI: aules d'acollida per a alumnes procedents d'arreu (Magrib, Àsia, Europa de l'Est i Llatinoamèrica); atenció als alumnes amb necessitats educatives especials amb el suport dels EAP, o familiarització amb l'ús de les noves tecnologies informàtiques. Exigències que cohesionaren famílies i mestres entorn la identitat de l'escola i els portaren, a partir de 2008, a defensar-la del possible trasllat amb la campanya "Salvem el Baixeras", amb assemblees, actes reivindicatius, exposicions i recollida de signatures, que aconseguiren la continuïtat de les activitats educatives a l'antic edifici, testimoni excepcional de la trajectòria de l'escola pública a la ciutat.

La memòria de l'escola

«Que cal, com a Barri, com a Ciutat i com a País dignificar el Patrimoni arquitectònic i pedagògic. Que no volem que l'ombra de l'especulació i de la manca de planificació en construccions escolars malmeti ni l'actual projecte educatiu que es duu a terme en una escola petita ni faci desaparèixer el Patrimoni de la nostra ciutat».

Campanya Salvem el Baixeras 2008.
Memòries escrites (Francesc Casares,
J.Ministral Macià)

Des de fa uns anys, a l'escola realitzem propostes didàctiques en format projecte amb l'alumnat de cicle superior de primària amb fonts materials, orals, escrites i iconogràfiques conservades al centre, que permeten desenvolupar activitats de recerca històrica i de treball curricular en totes les àrees.

En aquestes activitats s'utilitzen entrevistes a exalumnes, la recerca al catàleg i l'anàlisi de l'arxiu del centre (fotografies, quaderns, llibres, documents, llibretes antigues, revistes, publicacions), i l'observació i la lectura dels elements arquitectònics i decoratius de l'edifici, tot plegat en un procés de recerca, observació, reflexió i interpretació. La motivació

de l'alumnat per conèixer el seu passat més proper i els interessos del grup guien i aporten nous coneixements a tota la comunitat gràcies a la relació d'aprenentatge intergeneracional entre alumnes i exalumnes.

Aquest projecte permet recuperar la memòria del centre i de la ciutat de Barcelona de manera propera, preservar i visualitzar el patrimoni educatiu del centre, conservar els materials, vincular el centre al barri i a la ciutat, i aconseguir que l'alumnat valori i estimi la seva escola i desenvolupi un sentiment de vincle/pertinença a una comunitat, a la seva ciutat.

L'escola Baixeras pertany a la XEHB (Xarxa d'escoles Històriques

de Barcelona), formada per algunes escoles històriques que es proposen realitzar projectes d'ús didàctic amb el patrimoni escolar, recuperar la memòria històrica de l'educació de Barcelona, preservar i utilitzar el patrimoni educatiu i museïtzar els centres públics històrics de la ciutat de Barcelona.

L'escola també té una memòria literària que podem trobar en diferents publicacions.

Jaume Ministral, a *Nosaltres els mestres* (Pòrtic, 1980), descriu diferents vivències com a mestre i director de l'escola en els difícils anys de la dictadura.

Francesc Casares, a *Memòries d'un advocat laborista* (La Campana, 2006), descriu de manera minuciosa la seva estada de nen a l'escola acompanyant al seu pare, mestre de la primera època (1926-1939).

Teresa Muñoz, exalumna de l'escola, agafa com escenari l'escola i el barri i converteix en protagonista un suposat director de l'escola a la seva novel·la *Des del balcó* (Ara llibres, 2017).

Joan Manel Soldevila, estudiós de la figura d'en Jaume Ministral, ens descobreix un altre Ministral (basat en fets reals) a la novel·la *L'amic de Praga* (Columna, 2018).

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

Peu foto: Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit.

**ATENEU
MEMÒRIA
POPULAR**